

Sivistysvaliokunta

Lausuntopyyntö 23.02.2024

Asiantuntijalausunto koskien hallituksen esitystä eduskunnalle aikuiskoulutustuen, ammattitutkintostipendin ja vuorotteluvapaan lakkauttamista koskevaksi lainsäädännöksi

Suomen opiskelijakuntien liitto - SAMOK ry kiittää mahdollisuudesta lausua hallituksen esityksestä eduskunnalle aikuiskoulutustuen, ammattitutkintostipendin ja vuorotteluvapaan lakkauttamista koskevaksi lainsäädännöksi, ja lausuu kunnioittaen seuraavaa.

Yleisesti lakiesityksestä

SAMOK keskittyy asiantuntijalausunnossaan aikuiskoulutustuen lakkauttamiseen. Ammattikorkeakouluopiskelijat ovat aikuiskoulutustuen suurin käyttäjäryhmä. Vuonna 2022 tuen saajista 45 prosenttia oli amk-opiskelijoita. SAMOK näkee, ettei aikuiskoulutustukea tulisi lakkauttaa, vaan kannustaa tuen kehittämiseen.

Aikuiskoulutustuki on jatkuvaa oppimista tukeva tukimuoto, joka on mahdollistanut opintojen suorittamisen jo työelämässä oleville. Hallituksen esityksen tavoitteena on vähentää julkisia menoja ja lisätä työllisyyttä. SAMOK näkee lakkauttamisen lyhytnäköisenä toimenpiteenä asetettujen tavoitteiden valossa.

SAMOK nostaa esille, ettei lakiesityksessä olla arvioitu riittävästi vuonna 2020 tehtyjen uudistusten vaikutuksia aikuiskoulutustuen käyttäjäryhmässä. Tuolloin tukijärjestelmää muutettiin siten, että se kannustaa vahvemmin työn ohella tapahtuvaan opiskeluun ja näin lisää työssäoloa opiskeluaikana.

Tuen kohdentuminen

Aikuiskoulutustukea on kuvattu toimimattomaksi, sillä opiskelijan koulutus- tai tulotason ei olla arvioitu nousevan. SAMOK haluaa huomauttaa, että aikuiskoulutustukea voitaisiin lakkauttamisen sijaan kehittää siten, että työssäoloa vaikeutetaan. Kahdeksan vuoden työssäoloaajan myötä tuen käyttö on alhaista nuorten keskuudessa, sillä oppivelvollisen tai ensimmäistä korkeakoulututkintoaan suorittavan on vaikeaa täyttää työssäoloaajan vaatimusta. Sen sijaan toista tutkintoaan opiskeleva on todennäköisemmin ehtinyt keräämään riittävän määrän työkokemusta aikuiskoulutustuen kriteeristön täyttämiseen.

Aikuiskoulutustuki ja jatkuva oppiminen

SAMOK on huolissaan työllisten mahdollisuudesta päivittää osaamistaan tulevaisuudessa. Oikeus elinikäiseen oppimiseen varallisuudesta riippumatta on turvattu perustuslailla. Lakiesityksen mukaan lainsäädäntö ei edellytä nykymuotoisiin järjestelyihin, jos oikeudesta huolehditaan muilla keinoin. SAMOK näkee, että nykymuotoinen järjestelmä on kustannusneutraaleimpia tapoja noudattaa perustuslain kohtaa.

Elinikäisen oppimisen turvaaminen on erityisen tärkeää tarkasteltaessa väestörakenteen muutosta pitkällä aikavälillä. Ensimmäistä korkeakoulututkintoaan suorittavien määrä tulee vähentymään huomattavasti tulevaisuudessa, ja osaajapulaan vastaamiseksi väestön uudelleen kouluttautuminen on kantokyvyn kannalta välttämätöntä. SAMOK pitää tuen lakkauttamista tästä näkökulmasta merkittävänä harppauksena taaksepäin.

Aikuiskoulutustuen lakkauttamisen suhde opintotukeen

Työuran aikaista jatkuvaa oppimista kehittävä työryhmä on ehdottanut, että tulevaisuudessa jatkuvaa oppimista voitaisiin tukea lainamuotoisella tuella tai opintotukikuukausien määrän lisäämistä tietyin ehdoin. SAMOK kantaa huolta siitä, että jo nykyisen opintotukijärjestelmän puitteissa osaamistaan täydentävä joutuu kasvattamaan velkataakkaansa tilanteissa, joissa aiempien opintojen lainaa ei olla onnistuttu maksamaan vielä takaisin.

SAMOK kantaa huolta opiskelijoiden velkaantumisen kasvamisesta, sillä jo ensimmäisen korkeakoulututkinnon suorittamisen jälkeen ammattikorkeakouluopiskelijan mediaanilaina on 17 800 euroa. Merkittävällä velkataakalla on väistämättä vaikutuksia myös esimerkiksi perheellistymiseen ja hyvinvointiin. Jatkuvaan oppimiseen hyödynnettävä opintolaina toimisi investointina vain osalle sen käyttäjistä. Erityisenä ryhmänä SAMOK nostaa esille sosiaali- ja terveysalat. Tällä hetkellä esimerkiksi sairaanhoitajan mediaanipalkka on 2 700 euroa kuukaudessa. Alhainen mediaanitulo suhteutettuna opintolainan takaisinmaksuehtoihin ja korkomenoihin heikentää merkittävästi myös alalle hakeutumisen houkuttelevuutta.

SAMOK haluaa lausunnossaan muistuttaa myös opintotuen muista reunaehdoista, kuten tulorajoista, jotka rajaavat työssäkäyntiä. SAMOK näkee, että työssäkäynnin rajaaminen opintotukilainsäädännön puitteissa rajoittaa aikuiskoulutustuen käyttäjäryhmän työssäkäyntiä. Samoin toimeentulotason merkittävä lasku vaikuttanee negatiivisesti opintojen aloittamiseen erityisesti alaikäisten lasten huoltajien osalta.

Opintotuki on myös tutkintoperustainen etuus, jonka myötä pienten osaamiskokonaisuuksien ja avointen korkeakouluopintojen suorittaminen ei ole mahdollista. SAMOK haluaa myös muistuttaa, että avoimien korkeakouluopintojen enimmäishintaa opintopisteeltä ollaan kasvattamassa. Tämä itsessään heikentää jo avoimen korkeakoulutuksen saavutettavuutta.

Hyvinvointi ja aikuiskoulutustuki

SAMOK näkee, ettei jatkuvan oppimisen tule olla pelkästään koulutus- tai tulotasoa nostavaa, vaan mahdollisuudella kouluttautua on myös huomattavia vaikutuksia käyttäjän työkyvylle. Erityisesti raskasta fyysistä tai psyykkistä kuormitusta sisältävä työ korostuu työkyvyttömyyseläkkeiden käyttäjien taustoissa (Kuntoutussäätiö, 2018). Julkisen talouden ja työelämäkaaren pidentämisen kannalta olisikin kestävämpää, että sairauseläkkeiden sijaan työikäiselle mahdollistetaan uuden osaamisen hankkiminen.

Alanvaihdolla voi olla myös merkitystä työn imun kasvamiselle, joka lisää työhyvinvointia. Aikuiskoulutustuen koettu vaikuttavuus -tutkimuksen vastaajista 58 % mainitsi kuormituksen nykytyössä motiiviksi lähteä opiskelemaan. Heistä yli puolet arvioi opintovapaan ja opiskelun mahdollistamat työuran muutokset erittäin hyödyllisiksi kuormituksen kannalta. Erityisesti vaikutukset korostuivat nuorempien vastaajien kohdalla. Vastaajat kertoivat tuen turvin välttyneensä esimerkiksi loppuun palamiselta ja kuvasivat monipuolisesti, miten opiskeltu uusi ammatti palautti työn ilon ja tuottavuuden. Hallituksen esitys ei ole arvioinut riittävästi aikuiskoulutustuen lakkauttamisen vaikutuksia työn tuottavuuden näkökulmasta.

Aikuiskoulutustuen käyttö työvoimapula-aloilla

Työelämäbarometrin mukaan vuoden 2023 lopussa työntekijöitä oli riittämättömästi erityisesti sairaanhoitajien, lähihoitajien ja lastentarhanopettajien keskuudessa. SAMOK näkee, että aikuiskoulutustuella on merkittävä rooli kouluttautumisessa työvoimapulaa kärsiville aloille, kuten sosiaali- ja terveysala. Vuonna 2022 sosiaali- ja terveysalojen opintoja suoritti aikuiskoulutustuella 9 936 opiskelijaa. Alanvaihtajia heistä oli 64 prosenttia. Erityisesti alan vaihtamisen kannalta aikuiskoulutustuen käyttäminen on merkityksellistä, sillä alalla toimiakseen tulee suorittaa kokonainen tutkinto.

Sosiaali- ja terveysalan opinnoissa lähiopetus korostuu ja alan opinnot sisältävät pakollisia palkattomia harjoittelujaksoja. Nämä heikentävät opiskeluajan toimeentuloa huomattavasti ja lisäävät tehtyjen työtuntien määrää, mikä voi hidastaa opintojen etenemistä. SAMOK huomauttaa, että sosiaali- ja terveysalojen opiskelijoista merkittävä osuus on myös perheellisiä, mikä vaikuttaa opiskelijan ajankäyttömahdollisuuksiin, mutta myös taloudellisiin tarpeisiin.

Sosiaali- ja terveystalojen osalta SAMOK haluaa myös korostaa, että aikuiskoulutustuen voidaan arvioida lisänneen alan työvoimaa, vaikka aikuiskoulutustukea on hyödynnetty myös sosiaali- ja terveystaloilla työskentelevien toimesta muiden alojen opiskeluun. Tämä näkyy myös hallituksen esityksessä, josta nähdään positiivinen nettovirta terveys- ja hyvinvointialoille. Esityksessä hyödynnetyssä tarkastelussa todetaan, että vuonna 2014 alalta pois kouluttautuneista 63,8 prosenttia työskenteli edelleen sosiaali- ja terveystalolla vuoden 2020 lopussa.

Helsingissä 06.03.2024

Lauri Kujala
Puheenjohtaja

Vellu Taskila
Toiminnanjohtaja

Lisätietoja:

Erica Alaluusua
Sosiaalipolitiikan asiantuntija
erica.alaluusua@samok.fi
040 7731854